

LETËRSIA E EMIGRACIONIT: ZËRI I AUTORËVE SHQIPTARE NË MËRGATË DHE NDËRVEPRIMI ME KULTURËN PRITËSE

Nakije HUSEJNI¹

^{*}Corresponding author e-mail: mirlindakrifca@yahoo.com

Përmbledhje

Letërsia shqipe bazën elementare dhe shtyllë të fuqishme e ka pasur dhe vazhdon ta ketë zërin e autorëve shqiptarë të cilët edhe pse të larguar nga vendi i tyre gjithmonë mendjen dhe idealin e tyre e patër letërsinë shqipe. Letërsia e emigracionit është një fenomen që ka ndjekur me shekuj zërin shqiptar prej mërgate kur u detyruan shqiptarët të migrojnë pa dëshirën e tyre. Letërsia e emigracionit është një bartëse e një të vërtetë dhe ndërgjegje kolektive, e cila na paraqet qasjen e një hipoteze mbi gjuhën dhe qytetërimin shqiptar.

Autorët shqiptarë prej momentit që u detyruan të migrojnë nuk e harruan asnjëherë që të jenë zëri i paqes dhe të vërtetës shqiptare, për të nxjerr në pah vetëm të vërtetën që të jenë si gjithë kombet e tjera me të drejtat bazë për të kërkuar barazi dhe paqe. Rëndësi ka pasur dhe vazhdon të ketë ndërveprimi i mërgatës në kulturën shqiptare në të gjitha aspektet duke e ndihmuar shumë letërsinë shqipe.

Fjalët kyçe: letërsi, emigracion, komb, gjuhë, kulturë.

Sa i përket temës së letërsisë së emigracionit dhe zërit të autorëve shqiptarë në mërgatë dhe për ndërveprimin me kulturën pritëse ne e dimë të gjithë se gjithçka e ndërtuar dhe e krijuar nga mërgata jonë qoftë prozë, poezi, tregim, roman në të ngërthehen shumë të vërteta dhe ndjenja duke filluar nga: largimi nga vendi i lindjes, malli që kanë për atdheun, sfidat me të cilat janë përballuar në një vend të huaj dhe të panjohur, duke luftuar me identitetin kulturor dhe si për fund për ëndrrat që i ndoqën pas kudo që shkuan ;dashuria për atdheun.

Rëndësia apo pesha që e ka bartur letërsia e emigracionit dhe vazhdon të bart është shumë e fuqishme, ku ne kemi shumë autorë shqiptarë të cilët për fatin e tyre të keq nuk i lejuan të qëndrojnë në vendlindje por detyrimisht u larguan nga vendi por që asnjëherë pavarsisht kësaj ato nuk u dorëzuan dhe vazhduan me krijimet e tyre duke e folur vetëm të vërtetën në mënyrën më të bukur artistike.

Autorë shqiptarë të cilët me zërin e tyre depërtuan në çdo vend janë: Ismail Kadare, Hil Mosi, Faik Konica, Fan Noli etj. Le të marim historinë e Hil Mosit kush ishte dhe çka bëri ai nëpërmjet letërsisë. Hil Mosi është një poet shumë i shquar i letërsisë shqipe. Si shumë autor të shquar shqiptar të cilët shquhen për kontributin e tyre dhe shpirtin e flaktë për gjuhë dhe liri ashtu ishte edhe Hil Mosi i cili me kontributin e tij që në një moshë shumë të re filloi që të shkruajë për lirinë dhe gjuhën e kombit të vet. Angazhimi në jetën politiko-shoqërore e përshkoi që në moshë të re Hil Mosin, normalisht që këtë drejtim nuk e mori i vetëm por iu bashkua fatit të shumë shqiptarëve të tjerë të mërguar për të qenë një armë e fuqishme e letërsisë shqipe.

Krijimtaria e Hil Mosit ishte e përqendruar kryesisht në poezi nëpërmjet të cilave nxirrte në pah gjendjen e tij shpirtërore rreth rrethanave të shoqërisë për kurbetin dhe plagët e tij dhe

tek të tjerat për motivin e heronjve lirik dhe rreth dashurisë dhe patriotizmit të tyre. Gjer sa ishte student, në vitin 1908 u inkadrua në lëvizjen e patriotëve shqiptarë të mërguar të cilët për letërsinë shqipe ishin një armë shumë e fuqishme e lëvizjes. Rrethanat kohore që i shfrytëzuan shumë shqiptarë një ndër ato edhe Hil Mosi ishin momente kur Austro-Hungaria këtë lëvizje donte ta kthej në dobi të politikës së vet në Ballkan e në Shqipëri.

Ai i cili i paraprinte lëvizjes ishte Gjergj Pekmezi, i cili themeloi shoqërinë patriotike “Liria” që mori karakter letrar dhe në vitin 1904 u pagëzua me emrin “Dija”. Ishte kjo shoqëri që zgjeroi aktivitetin e tyre përmes degëve dhe u bë më e përhapura e shqiptarëve të mërgimit. Hil Mosi ishte anëtar më aktiv i kësaj shoqërie i cili poashtu edhe e drejtoi për dy vite (1906-1908) që e mbante me shkrime poetike dhe publicistike. Më vitin 1908 ishte periudha kohore që Hil Mosi bashkë me shokët e tij Shahin Kolonja, Mihal Gramena plot me entuziazëm organizuan që të ndihmojnë lëvizjen kombëtare, sepse patën përkrahje nga disa të rinjtë turk që dëshironin ta rëzonin regjimin e sulltan Hamitit. Në këto rrethana Hil Mosi me shokë të tjerë shkuan në Shqipëri për të ndihmuar lëvizjen kombëtare për të bërë një shtet me pavarësi.

Pasi themeloi shoqërinë patriotike “Gegënjia” dhe gjithashtu si përfaqësues që kishte kontribuar në Kongresin e Manastirit për caktimin e një alfabeti të përbashkët 1908, Hil Mosi u bë një ndër shqiptarët më me zë për të parë një Shqipëri të pavarur. Më 1910 Hil Mosin e shohim në Korçë si mësues duke lënë mbresa të shumta në popull, me idetë e tij të qarta duke promovuar kulturën dhe identitetin shqiptar për një Shqipëri të bashkuar. Ishte pikërisht viti 1910 ku Hil Mosi u detyrua të shkonte në Stamboll bashkë me disa kryengritës që nxorrën gazetën “Shqiptari” që të shihnin nga afër turqit për nismat që do bënin rreth shqiptarëve, dhe duke e parë rrezikun e kanosjes për mbylljen e shkollave shqipe, në Kosovë atëherë nisën kryengritjet më 1910 dhe më 1911 në Malësinë e Veriut dhe më pas në gjithë Shqipërinë më 1912.

Hil Mosi si kryengritës aktiv, poet e publicist shihte në brendësi të popullit shqiptar forcën e pandalshme të luftonte kundër armikut duke e ditur që lufta ishte e drejtë me një qëllim shumë të pastër të saj siç ishte liria dhe egzistenca e popullit tonë. Pas shpalljes Pavarësisë 1912 Hil Mosi ndodhej në Austri dhe po pikërisht prej atje shihte rreziqet që vazhdonin ta ndiqnin Shqipërinë për ndarjen e territoreve në provinca turke, por asnjëherë besimi nuk i humbi dhe ishte i bindur se fitorja do të vinte ngaqë shqiptarët dinë të luftojnë për Shqipërinë qoftë nëse ajo paguhet edhe me vdekje.

Pas kërcënimeve të njëpasnjëshme, Hil Mosi më 1913 u kthye në Shqipëri duke formuar klubin “Lidhja kombëtare” ku botohej gazeta për interesat kombëtare deri me ardhjen e Luftës së parë Botërore 1914. Ishte Hil Mosi një patriot, studiues, poet e guximtar mbi të gjitha që gjithmonë ngriti zërin nëpër demonstrata, mitingje, ku kërkonte të mos bëheshin pazare me vendin, të mos ishte gruaja e robëruar por e emancipuar dhe e shkolluarr, dhe të jemi të gjithë të lirë të mësojmë gjuhën tonë.

Periudha e viteve 1919-1924 Hil Mosi për Shqipërinë vazhdoi të jetë faktor i rëndësishëm në jetën politiko-shoqërore dhe kulturore, veçanërisht më momentin që vjen në pushtet Ahmet Zogu, ku shumë patriotë shqiptarë u bënë bashkë si një grup antizogist dhe e lëshuan vendin më vitin 1924-1926 si të mërguar politik. Por regjimi Zogist i ndoqi edhe atje, ku ngeli i vrarë shoku i penës dhe i idealeve kombëtare të luftës të Hil Mosit; Luigj Gurakuqi. Pas kësaj tragjedie u lëshua flet arrest për të mërguarit duke e ditur rëndësinë intelektuale të tyre dhe Hil Mosi u detyrua të kthehej në Shqipëri duke u përballur me gjendjen e krijuar në vendin e tij.

Zogu për të forcuar pozitën e tij bëri përpjekje të shumta të mar me vete figura të dalluara politiko-shoqërore dhe këtu doli në pah edhe rëndësia e Hil Mosit të cilit iu besuan shumë poste të ndryshme në pushtet si: deputet, drejtor, ministër i punëve botërore, ministër i arsimit, ku dhe gjatë këtij posti vdiq më 1943 që për shqiptarët ishte një humbje e madhe për arsimin, kulturën dhe për letërsinë shqiptare por ai mbetet si një nga studiuesit shqiptar që gjithmonë

kundështonte sundimin e huaj dhe shfaqte optimizëm duke shprehur se shqiptarët janë të aftë të luftojnë për lirinë e tyre dhe të udhëheqin duke qenë të bashkuar.

Këtë gjë e shohim edhe nëpërmjet shkrimeve të tij konkretisht tek proza “Atdheja” ku shkruan :¹⁹⁷ *‘Me dashtë e me nderue atdhenë, asht një nderë që ja kena ba vedit’* Hil Mosi si njohës i gjuhëve të huaja si gjermane, franceze, italiane dhe kulturën e letërsisë përparimtare të Evropës i dha një ndihmesë të madhe letërsisë shqipe me temat që trajtonin për forcën e ideve që i shërbenin lëvizjes patriotike të jetës shoqërore për (Shqipërinë e prapambetur).

Tek veprat e tij Hil Mosi krijoi bindjen në popull që fati për të fituar lirinë është në dorë të tyre dhe se kjo do të arrihet vetëm nëse shqiptarët janë të bashkuar. Hil Mosi fund e krye i përket me shpirt e zemër një atdhetari shqiptarë ashtu siç i ka hije duke u bazuar në kontributin e tij mbi popullin shqiptarë nëpërmjet veprave dhe angazhimeve që bënte gjithmonë për të nxjerr në dritë Shqipërinë.

Hil Mosi duke qenë shumë aktiv dhe një personalitet i shquar dhe i ditur ai u mundau që të merte nga Europa vepra të ndryshme duke i përkthyer në gjuhë shqipe që ti bëj shqiptarët të barabartë me vendet e jashtme edhe pse rreziku dihej se ishte shumë i madh për arsye të kohës. Këto përkthime ishin një risi e cila bënte fjalë për dashurinë dhe femrën shqiptare dhe kuptohet se një gjë e tillë nuk do pritej mirë në sistemin e kohës pasi që sipas mentalitetit kohor femrën e shihje të robëruar dhe pa asgjë të drejtë për të shprehur qëndrimet dhe nevojat e saj, por ishte Hil Mosi që bëri një hap përpara rreth kësaj problematike për të shkruar drejt një shoqërie të emancipuar dhe demokratike.

Përfundimi

Dhe këtë gjë e dëshmon edhe vet fakti ku ne sot kemi shumë poste të rëndësishme të cilat udhëhiqen nga gjinia femërore, që i bie se pesha e madhe e fjalëve dhe veprave sot gëzohet nga shumë shqiptarë. Poashtu jo më pak të rëndësishëm janë figurat e shquara të letërsisë shqipe Fan Noli dhe Faik Konica të cilët dhanë shumë për vendin dhe popullin shqiptar nëpërmjet letërsisë së emigracionit duke treguar sfidat që kaluan duke qenë jashtë atdheut. Veprat e tyre flasin për vuajtjet e kombit, përpjekja për pavarësi dhe akthi që i udhëhiqte gjithmëne se si shqiptarët u katandisën duke u shpërnadraë nëpër botë. Të gjithë veprat udhëhiqen rreth një vizioni për të atdhedashuri dhe dhimbjen e mergimit e cila mund të qetësohet vetëm duke u kthyer të gjithë shqiptarët në vendin e vet dhe duke qenë të lirë dhe të bashkuar rreth një ideali për bashkim kombëtar sepse vetëm kështu mund tu bëjnë ballë armiqve.

Në plejadën e intelektualëve shqiptarë të Rilindjes kombëtare, vërejmë dy kategori të mëdha : ata që ishin të formuar në gjuhën dhe qytetërimin lindor dhe ata që ishin të brumosur me kulturën perëndimore. Faik Konica bën pjesë tek kjo kategoria e dytë. Për më tepër, ai ishte më perëndimor nga të gjithë intelektualët shqiptarë të asaj kohe me bindje thellësisht evropiane. Me veprën e tij të gjithanëshme, ai ka peshuar rëndë në orientimin perëndimor të Shqipërisë.

Pra, duke përmendur në veçanti autorë të shquar shqiptarë do e përmbyll me disa fjalë përmbledhëse sepse të gjithë kontribuesit letrarë kanë një qëllim të përbashkët për popullin shqiptarë dhe për Shqipërinë. Mesazhi thelbësor nëpërmjet veprave të shumta është realiteti i hidhur që kanë përjetuar në vendlindje dhe më pas edhe në mërgim duke pasur fatin që mos jenë në vendit e tyre aty ku e kanë vendin por të migrojnë në dhe të huaj vetëm për arsye politike dhe shoqërore. Por vlen të përmendet se pavarësisht kësaj ata nuk harruan kush janë dhe prej nga vinë, por vazhduan të shkruajnë dhe me shkrimet e tyre e arritën qëllimin të japin mesazhin për një unitet dhe për të vlersuar shqiptarët njëri-tjetrin që të mos ngelin të përçarë por të jenë të bashkuar sepse vetëm nëpërmjet bashkimit mund të arrihen qëllimet e përbashkëta shoqërore.

¹⁹⁷ Hil Mosi, Vepra 2, 1989, fq.232.